

Adattármustra. Múzeumok

A sorozat egyes számaiban független szakemberek értékelik a magyar nyelvű internet könyvtári szempontból fontos tartalomszolgáltatásait megadott szempontok szerint; ez alkalommal a múzeumi információforrásokat. A bírálatok a használók számára fontos kezelőfelülettel, keresőrendszerrel, tartalommal és metaadatokkal foglalkoznak. Az értékelések egyrészt segítséget nyújtanak a rendszerek minél eredményesebb használatához, másrészt felhívják a fejlesztők és karbantartók figyelmét a szolgáltatás hiányosságaira, a jövőbeli minőségi javítások érdekében.

Néprajzi Múzeum – On-line adatbázisok

Honlap:

<http://www.neprajz.hu/tartalom.php?menu2=28>

E-mail: db@neprajz.hu

Fenntartó: Néprajzi Múzeum

Értékelés dátuma: 2009. június 18–22.

Értékelő: Ternai Zita

Általános értékelés

A Néprajzi Múzeum számos gyűjteménnyel rendelkezik, melyek egy részét – műtárgyakat, fotókat, kéziratokat, rajzokat és archív népzenei felvételeket – már korszerűen digitalizálták, adatokkal ellátták és gyűjteményi adatbázisokban visszakereshetővé tették. „On-line adatbázisok” összefoglaló néven a Néprajzi Múzeum honlapjáról érhetők el a „Gyűjtemények” menüpontban. A szolgáltatás háttéréről és történetéről csak annyi derül ki, hogy az internetes megjelenítés két pályázat keretében (IHM-ITP-2/A és IHM-ITP-8) valósult meg, az *Informatikai és Hírközlési Minisztérium* támogatásával.

Az adatbázis-gyűjtemény két pillérből áll, hat nagyobb egységre osztva. A műtárgygyűjteményekhez két adattár tartozik, a többi az ún. *Etnológiai Archívum* köré rendeződik. Az adatbázisok az alábbi sorrendben érhetők el:

- **Néprajzi Múzeum műtárgygyűjteménye:** a múzeum 18 különböző gyűjteményéből válogatott 30 808 tárgy adatait foglalja magában, 52 000-nél is több színes, jó felbontású fényképfelvétellel illusztrálva.
- **Beregi Múzeum, Vásárosnamény műtárgygyűjteménye:** a vásárosnaményi Beregi Múzeum

néprajzi témájú műtárgygyűjteményének digitalizálásával a Néprajzi Múzeumot bízták meg. Az eredmény 4 000 körüli darabszámú adat és színes kép.

- **Fotógyűjtemények** (Fénykép- és Diapozitívgyűjtemény): „18 619, többségében 1941 és 1955 között készült, vegyes néprajzi témájú, vesztélyezettett (nitrátos) fekete-fehér archív fotónegatív” és 2 000 színes diapozitív.
- **Kéziratgyűjtemény:** a feldolgozottságáról pontos adatokat nem írnak, az ismertető szerint a legrégebbi és legrosszabb állapotú könyvek digitalizálása folyamatosan zajlik. Két blokkra bontották, két gyűjtőhöz kapcsolódóan: *Abafi (Aigner) Lajos* és *Bíró Lajos* gyűjtéseire. Ha rákattintunk az egyes témákra, a szkennelt anyag azonnal olvasható.
- **Népzene gyűjtemény és Népzene gyűjtemény – fonográf felvételek:** e gyűjtemény feldolgozása izgalmas téma. A 20. század elején fonográfot használtak népzenei felvételek készítésére, később ezeket írták át kottába. A Néprajzi Múzeumban átörökötték az utókornak a fonográf-hengereket: lejegyezték a kottáit, ennek eredményeként 3 300 digitalizált támlap jeleníthető meg és ezernél több fonográf-felvétel hallgatható mp3 formátumban.
- **Rajzgyűjtemény:** adatbázisában 1 387 néprajzi tárgyról készült rajzot és akvarellt láthatunk.

A tesztelés során talált hiányosságok a következők:

- A szolgáltatás előzményeiről, magáról a projektről, a munkában részt vevő személyekről (esetleg intézményekről) semmit nem írnak. Nem tudjuk, mikor kezdődött, illetve hogy lezárult-e a fejlesztés? Szokták-e még frissíteni az adatokat? Nem említik, milyen rendszerben készültek az adatbázisok. Minimális sűgőja van, ami csak az

„On-line adatbázisok” menü legalján levő hivatkozásból érhető el; a keresőben nem helyeztek el rá utalót.

- A hat különböző adatbázisban nem kereshetünk egyszerre, hiányzik egy közös keresőfelület és egy egyszerű böngésző is. Ráadásul az adatbázisok használatát nagyban hátráltatja az igen gyakori 503-as hibaüzenet: „Service temporarily unavailable”, azaz: a szolgáltatás ideiglenesen nem elérhető.
- A keresőfelület használata nehézkes, navigációja hiányos. A legnagyobb probléma, hogy a rendszer alapbeállítása alapján automatikusan csonkol előre és hátra, amit sehogy sem lehet megszüntetni. Logikai operátorokat sem enged használni – gyakorlatilag semmilyen megszokott speciális karakterre nem reagál. A találatokat nem lehet menteni.
- A honlap legtöbb része angolul is olvasható, ugyanakkor az adatbázisokhoz ki van írva, hogy: „This page is available only in Hungarian.”

Összegzés: Páratlan anyagot tett közzé a Néprajzi Múzeum. Az adatbázisokkal ismerkedvén rögtön az elején beütöttem a szülővárosom nevét és meglepetésemre elég nagyszámú találathalmaz érkezett, amelyet nagy örömmel tanulmányoztam. A digitalizált képek jó minőségűek, precízen, maximális mennyiségű adattal kiegészítve. A fonográf-felvételek nyilvánosságra hozatala kuriózumnak számít. Az, hogy valamennyit egyenként végig lehet hallgatni elejétől a végéig, felbecsülhetetlen érték. Kár viszont, hogy mindezeket egy elavult rendszer alatt futtatják, hogy egy ilyen kevésbé kidolgozott kereső áll a felhasználók rendelkezésére a példátlan gyűjtemény darabjainak előcsalogatására. A használhatóságot és a hatékonyságot nagyban növelné, ha a fejlesztők néhány napot fordítanának a rendszer korszerűsítésére (legalább a legalapvetőbb hibák korrigálására és a navigáció javítására) és a felület barátságosabbá tételére. Szükség lenne legalább egy angol nyelvű változatra is, hiszen nemzetközi viszonylatban is különleges az elérhető anyag.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- Az adatbázis-gyűjtemény be van építve a Néprajzi Múzeum honlapjába. Kétféleképpen lehet elérni. Ha a www.neprajz.hu főoldalon az ún. „Gyorslinkek”-ből kattintok az „On-line adatbázisok”-ra, új lapon nyílik meg. Ennek az az előnye, hogy elegendő egy kattintás, hátránya, hogy ez a lehetőség csak a nyitóoldalon szerepel. A

másik útvonal ugyan a honlap bármely részéről bármikor elérhető, de sajnos eléggé el van bújtatva, nincs menübe kiemelve. Első alkalommal végig kellett nézennem egyenként a teljes menüsört. Az „On-line adatbázisok” a „Gyűjtemények” menüpont részeként szerepel, egy almenüben. Innen rákattintva viszont ugyanarra az ablakra nyílik. (A kezdőlap forrását megnézve valószínűsíthető, hogy egy apró, de kellemetlen következetlenség miatt nyílnak különbözőképpen a hivatkozások.)

- Az adatbázisok nyitólapja általános bemutatást ad róluk: mindegyikről van egy rövid leírás, a nevükre kattintva pedig – tartalomtól függően – a keresőre, kéziratoknál az olvasható anyagok listájára, népművésznél a hallgatható zenék jegyzékére ugrik (1. ábra). A projektről magáról azonban semmit nem olvashatunk.

1. ábra A szolgáltatás nyitólapja

- Minden adatbázishoz külön kereső tartozik. Nincs közös keresőfelület, sem egyszerű böngészési lehetőség. Az egyes keresők sémája egységes, de nem látszik a nevük, így a rendszert kevésbé ismerő felhasználó, aki nem tudja fejből, melyik adatbázishoz melyik űrlap tartozik, bizony elveszítheti a fonalat, hogy melyiket is használja éppen. Hely bőségesen lenne az információ elhelyezésére. Adatbázisváltáskor mindig vissza kell lépni (a böngésző „visszanyíl” gombjával egyenként!) az ismertetőhöz, hogy ott egy másik adatbázisra kattintva, megjelenjen annak a keresője. Ezt a nehézkes folyamatot le kellene egyszerűsíteni például úgy, hogy elhelyeznének egy felsorolást az adatbázisokról, ahol kiválaszthatnánk, hogy mely(ek)ben kívánunk keresni. Létezik ugyan egy adatbázis-választó gomb, de nem működik, helyette két adatbázis indexét mutatja.

Ez a hiba számomra arra volt jó, hogy adatokat nyertem az alkönyvtárak utolsó módosításának időpontjáról. Mivel eddig sehol nem találtam időadatot a projektre vonatkozóan, ez a véletlen most nagyon hasznos volt. Kiderült, hogy a népzenei felvételeket 2005-ben, a műtárggyűjtemény egy részét 2009. április 1-jén módosították utoljára.

- A lap legalján található a „További információk” néven futó sűgőhoz vezető hivatkozás. Ez a nem túl beszédes név először számomra azt sugallta, hogy az adatbázisokról fogok még bővebb ismeretést kapni, de meglepetésemre egy tájékoztató van itt a keresőfelület használatáról. A sűgő nem túlságosan informatív, de a legnagyobb hibája mégsem ez, hanem az, hogy máshonnan nem érhető el. A keresőben sehol nincs rá hivatkozás! Statisztika, számláló pedig nem található.
- Az adatbázisok külleme, színvilága teljesen igazodik a Néprajzi Múzeum honlapjának arculatához. A honlap méretezése elavult, kis felbontásra tervezett. A keresőnél szintűgy: ott baloldala csúszik az egész hasznos felület. A honlapon picik a betűk, alig látni a menűket és a nyelvvalasztást szimbolizáló zászlókat. A múzeum logója (főleg az angol) olyan apró, hogy szövegrésze nem is olvasható.
- A karakterkódolás az ismertetőkbén hibás, nincs idézőjel, helyette kérdőjel áll mind Mozillában, mind Explorerben. (Például: ...Mátray a 19. század legjelentősebb zenetudósa, akinek ?Magyar Népdalok Egyetemes Gyűjteménye? címmel három fürete jelent meg.)
- A fenntartó szervezet a Néprajzi Múzeum. Az adatbázis használatával, működésével kapcsolatos észrevételeket, javaslatokat egy e-mail címre lehet elküldeni.

• Kereső funkciók, találatok

- Az adattárakat két típusra lehet osztani. Egy részük kereső használatát igényli (Műtárggyűjtemény, Beregi Múzeum, Fotó-, Népzene- és Rajzgyűjtemény) míg másoknál (Kézirat- és Népzene-fonográfgyűjtemény) egy listából kiválasztva azonnal teljes szöveggel olvasható vagy hallgatható az anyag.
- A Műtárggyűjtemény keresőjének űrlapja nyolc mezőből áll (2. ábra). A „Gyűjtemény” listája legördülő menüből nyílik, nincs egységesítve. A *gyűjtemény* szót többféleképpen is jelölik, rövidítik: pl. *Óceánia-gyűjtemény*, *Táplálkozásgyűjtem.*, *Állattartás-pásztor. gy.* Ez utóbbinál a *pásztor.* kifejezést nem tudtam értelmezni. A honlapon visszakerestem az egyes gyűjtemények felsoro-

lását és leírását, ott oldották fel: *pásztorművészet*.

2. ábra A Néprajzi Múzeum műtárggyűjteményének keresője

- A „Leltári szám”, a „Tárgyleírás és a „Keresés minden mezőre” adatmezők szabadszavasak. Ez utóbbi mező olyan – nem publikus – adatokra is működik, amelyek keresőkérdekként közvetlenül nem érhető el. A rendszer megkülönbözteti a kis- és nagybetűket, automatikusan csonkol a – megszokott – hátra mellett előre is. A sűgőban a csonkolás e módját jelezték is, egy érdekes példával illusztrálva: „akár el is hagyhatjuk a kezdőbetűket annak érdekében, hogy egyetlen találati halmazba kerüljenek a kis- és a nagybetűvel kezdődő azonos szavakhoz tartozó rekordok.” Ez mind szép és jó elképzelés, de a valóságban szinte használhatatlanná teszi a szabadon kitölthető keresőmezőket, mert semmilyen – általában e célra használt – speciális karakterrel nem tudom megszüntetni sem az előre-, sem a hátra-csonkolást! Megoldhatatlan kérdés, hogy csak azokat a találatokat adja ki a rendszer, amelyekben mondjuk a *kés* szó szerepel, mert például a *készül* kifejezés is mindig az eredmények közt lesz. Jó lenne legalább a találati listában kiemelni a keresőszavakat, mert akkor gyorsabban észrevennénk a releváns tételeket. A csupa nagybetűs próbálkozásra (*KÉS*) csak 19 találat érkezett, ebből az egyik tárgyleírásában (NM 74179 leltári számú) rengeteg a nagybetűs szó. Ezek nem fognak találatként megjelenni, ha hagyományosan: kisbetűsen keresünk rájuk. A „Leltári szám” mezőbe beírva a % jelet, 30 888 találat érkezett. Az adatbázisról írt tájékoztatóban ez a szám csak 30 808, ami elírás lehet. A sűgőban olvasható, hogy a kereső adatmezők között *ÉS* reláció van. Rengeteg sikertelen próbálkozásom után valószínűsíthető, hogy a többi logikai operátor nem használható; feltehetően az általában erre

szolgáló speciális karaktereket itt is a keresőszó részének tekinti a rendszer.

- A „Tárgynév” mező legördülő: abc-ben fel van sorolva az összes választható lehetőség. Ezt jó megoldásnak tartom, mert támpontot, kiindulási alapot adhat a felhasználónak. De a listában külön szerepelnek például az *Abronsos hálósúly* és a *Hálósúly* tárgynevek. Ha azt szeretném, hogy a keresésem során az összes olyan rekord megjelenjen, amelyben szerepel a *hálósúly*, azt csak a „Keresés az összes mezőre” rubrikában tudom megtenni, de el kell hagynom a kezdőbetűjét, mert szerencsétlen módon a tárgynevek nagy kezdőbetűvel szerepelnek a listában, ám ha a keresett szó egy összetett kifejezés második tagja, akkor már kisbetűvel írják. És ennél a kifejezésnél még szerencsém is van, mert az *álósúly* önmagában nem értelmes szó, így nem kapok egyéb hamis találatokat. Érdemes lenne ismételtetővé tenni a mezőket, hogy ne ilyen nyakatekert módon lehessen csak a találatokat kinyerni.
- A „Gyűjtés-”, „Készítés-” és „Használat helye” legördülő mezők közös adatszótárakkal rendelkeznek. Így előfordulhat, hogy nem minden keresőkérdés ad találatot. A hely meghatározása tág fogalom: falu, vármegye, kontinens stb. egyaránt előfordul a listán. Egymás alatt szerepelnek az *Afrika* és *Afrika?* kifejezések. Mivel itt sem tudom a mezőket ismételni, nem lehet egyszerre megnézni az afrikai és a feltehetően afrikai gyűjtéseket.
- A kereső űrlap alján ki lehet választani, hogy hány találatot mutasson egyszerre: 1, 5, 10, 20, összes. Alapként 10 van beállítva. Feltétlenül szükséges lenne a 20 és az összes közé köztes megoldásokat is elhelyezni, mert az előzőekben említett 30 888 találat lapozása így elképesztő türelemjáték. Ha pedig az összes-t választom, hosszú percek telnek el és még mindig csak a találatok megjelenítésén dolgozik a gép... Az „Űrlap törlése” gomb értelemszerűen funkcionál. A „Keresés indítása” a gombra kattintással és Enterrel egyaránt működik.
- Ha nincs találatunk, csak ennyit ír ki – nem ajánl fel segítséget, módosítási lehetőséget, de még a sugóhoz sem irányít el. Ha módosítani szeretném a keresést, nincs rá mód, a rendszer nem kínál rá opciót, ami nagy hiba. Elvileg, ha a böngésző visszanyúl gombjával megyek vissza a keresőre, az utolsó állapotához kellene kerülnöm, de itt egy üres űrlap fogad. A találatok megjelenítésénél nem látszik a keresőkérdés. A lista tetején fel van tüntetve az összes találat (3. ábra). Jó megoldás, hogy a lap tetején és alján egyaránt

lapozhatunk, és hogy ki van írva, éppen hol tartunk: „Összesen 1300 találat. Ebből jelenleg a(z) 11-20 sorszámú megjelenített.” Ez a kiírás a tájékozódás szempontjából elengedhetetlen, de feleslegesen hosszú a szöveg. A találatok meg vannak számozva. Hiányzik a listaformátum, azonnal a teljes rekord jelenik meg táblázatos formában. Ez a megoldás nem praktikus, mert a rekordok leírása nagy kiterjedésű, hosszan kell görgetni a következő találatig. Például a „Leltározó” és az „Adatrögzítő” mező a laikusok számára felesleges információ, elég lenne a belső hozzáférésnél mutatni. A rendszer egyáltalán nem rugalmas, nem választhatjuk meg, hogy mely adatok és milyen sorrendben jelenjenek meg a képernyőn. Minden mező látszik, előre meghatározott sorrendben. A „Tárgynév” csak a 3. sorban szerepel, pedig szerintem ez az érdeklődőknek, kutatóknak a legfőbb adat. Fontossági sorrendben másodikként a hozzá tartozó digitális képet tenném, hogy a tárgyat be lehessen azonosítani. Ez viszont csak a leírás végén kap helyet, így nem is látjuk azonnal, mert a műtárgyak adatai nem férnek rá egy képernyőre. A fénykép kis terjedelmű, de rákattintva új ablakban, nagy felbontásban jelenik meg. Explorerben, ha az automatikus nagyságú ablakba nem fér bele a kép, nem engedi teljes képernyőre nagyítani, így egészében nem tudjuk megtekinteni a fotót, csak görgetni lehet. Néha több kép is van: más szögből, közelebből, ezek sajnos csak egyenként nézhetők meg nagy méretben, mert nincsenek

Vissza az adatbázisválasztóhoz Új keresés	
Összesen 30888 találat. Ebből jelenleg a(z) 1-10 sorszámú megjelenített.	
következő 10 találat utolsó oldal	
1	
Gyűjtemény	Afrika-gyűjtemény
Leltári szám	NM 80545
Tárgynév	Csörgő
Helyi elnevezés	
Gyűjtés helye	Belga Kongó
	Belga Kongó
	busongo
Gyűjtő	Torday Emil
Gyűjtés ideje	1907-1909
Készítés helye	
Készítés éve	
Készítés kora	1890-1909
Készítő neve	
Használat helye	
Használat éve	
Használat kora	

3. ábra A Műtárggyűjteményi adatbázis találati listája

nyilak, amelyekkel végig lehetne nézni egymás után valamennyit. Internet Explorerben, ha jobb egérrel a kép tulajdonságaira kattintok, nem látszik a kép típusa, azaz „Nem érhető el”, de a Mozilla Firefoxban megtudható, hogy .jpg kiterjesztésűek. A „Tárgyleírás” mező pozitívuma, hogy igen aprólékos, minden részletre kiterjedő bemutatást ad. A „Gyűjtés-”, „Készítés-” és „Használat helye” rubrikák több részből állnak, a földrajzi hely megjelölése egyre tágabb: falu, város, (vár)megye és végül az ország megjelölése.

- A találatok megjelenési sorrendjének logikájára nem jöttem rá. Néhol az egyes gyűjteményen belül leltári szám szerint növekszik, de a leltári számok sem egységesek (pl.: NM 2007.39.248, NM 80.18.1, NM 26347). Ha a találatok között több gyűjtemény is van, a gyűjtemények sorrendje nem követi a betűrendet.
- A Beregi Múzeum műtárgygyűjteménye és az összes többi adatbázis is azonos sémával rendelkezik, mint az előző, csak más mezőkre lehet keresni. Egyetlen figyelmetlenséget vettem észre: míg az első adatbázisnál „Leltári szám” nevet kapott a keresőmező, az összes többinél ez „Leltári jelzet”. A „Tárgynév” nevű legördülő mező szintén betűrendben jeleníti meg a listát. Találtam egy kifejezést, amelyet nem egységesítettek. Megtalálható *asztalfutó*; *asztali futó* és *asztalfutó*, *csipketerítő* néven is. Két helytelen, nehezen értelmezhető adatmező név is van: „Gy. Megye” és „K. megye”. Ezek feloldására rengeteg hely állna rendelkezésre. A találatok megjelenése itt annyival szerencsésebb, hogy egy rekordhoz kevesebb adat tartozik, így egy képernyőn elférnek, és látszik a hozzájuk kapcsolódó kép is.
- A Fotógyűjtemények keresőjének érdekessége, hogy a *Dokumentumtípus*nál sok lehetőséget kínál fel, ez jól szűkíthetővé teszi a találati listát. A „Készítő neve” ábécésorrendből választható. A listából kijelöltem a *Győrffy István és Viski Károly* készítő, de nem érkezett találat!? Ha csak *Viski Károlyt* választom, egy találat van, de abban nem szerepel *Győrffy*. A „Készítés ideje”-nél a sugó nem jelölt meg szabályos beviteli dátumformátumot, és a találatok nézegetése közben jöttem rá, hogy nincs is egységesítve! Példák az adatfelvitelre: 1914, 1900-as évek, 1940-1944, de olyan is van, hogy 1940-44. Utóbbi kettő nem azonos számú találatot ad. Az „Ország” nevű legördülő mezőben *Budapest* is szerepel. Elírás is akad: *D. Abánia* és *D. Albánia* egyaránt szerepel, de furcsa módon ugyanaz az öt találat van mindkét esetben. A rövidítések feloldására itt is

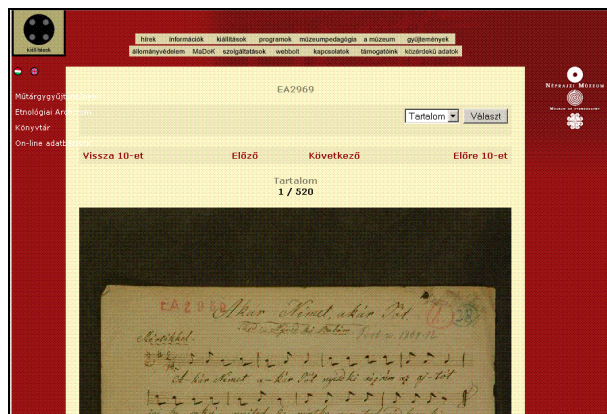
lenne hely. A legdurvább, legszembetűnőbb hiba éppen Magyarországnál jelentkezik: négyféle írásmóddal van a listában: *Magyar*, *Magyarország*, *Magyarország*, *Magyarország*, melyekhez különböző számú találat tartozik. Feltétlenül egységesíteni kellene őket!

- A *Népzene gyűjtemény*ben a „Dokumentumtípus” adatmező neve „Dok.típus”. A Fotó- és Rajzgyűjteménynél ugyanez nincs rövidítve, ez megint egy apró figyelmetlenség. Van egy olyan mező is, hogy „Életkora”: itt oda lehetne írni, hogy kinek/minek a korára vonatkozik. A következő elképesztő hiba jó néhány napig fennállt, mert a tesztelésemkor mindig jelentkezett, azonban a cikkírás pillanatában nem. (Lehet, hogy csak túlterhelés érte az adatbázis-kezelőt és időközben újraindították a rendszert.) Egy képernyőmentést készítettem róla, érdemes megemlíteni mégis. Mozillában a találatok megjelenítésénél két mező: az „Anyag” és a „Technika” hibás, a következő szöveg íródott ki: „Warning: mssql_query() [function.mssql-query]: message: Invalid object name 'Ari03_#0404_01_Vw'. (severity 16) in C:\Intranet\lemir\lari\lista.php on line 56...” (4. ábra). Ez a két mező Explorerben is szerepelt, ott csak egy kis négyzetben lévő x jelezte, hogy valaminek lennie kellene ott. Jobban megnézve vettem észre, hogy ennek a két mezőnek eleve semmi keresnivalója nem lenne itt, hiszen a Rajzgyűjteményhez tartoznak!

4. ábra A *Népzene gyűjtemény* rekordjai hibásan jelentek meg

- A Rajzgyűjteményben az „Anyag” és a „Technika” mezőknél a felhasználónak kell megfogalmaznia a keresőkérdést. Ezt nem tartom jó megoldásnak, mert egy laikus nem tudja majd kitalálni, milyen technikák és anyagok léteznek, vagy mi ezeknek a szakszerű megfogalmazása. De tegyük fel, hogy tudja. Van olyan rekord, ahol a „Technika” mezőben a *ceruzarajz és vízfestmény* kifejezések együtt szerepelnek. Erre biztosan nem gondol senki, így fontos találatoktól eshetünk el. A találatok megjelenésénél ugyanaz a hibajelenség volt, mint a *Népzene gyűjtemény*-nél. A cikk írása közben már nem jelentkezik a rendellenesség, de előtte folyamatosan fennállt. Itt a bibliográfiai leírásban kétszer is szerepelt az „Anyag” és a „Technika” mező. Az első helyen ki voltak töltve, a másik helyen hibaüzenet állt: „Nem lehet kapcsolódni az MSSQL kiszolgálóhoz!”
- A Kéziratgyűjtemény teljes szövegű adatbázis. Itt az egyes egységek neveire kattintva nem a kereső ablaka nyílik meg, hanem az egyes gyűjtők és a gyűjtések ismertetői. Innen választhatjuk ki a megjeleníteni kívánt dokumentum hivatkozását. A digitalizált szövegek JPG képként azonnal olvashatók. A képek nem nagyíthatók, nem menthetők. Az a szerencse, hogy viszonylag jó minőségűek, jól olvashatók, de az akadálymentességtől nagyon messze állnak. A megjelenítésnél azonnal szembetűnik, hogy hiányzik a kézirat címe, és a fejlécen sem olvasható (5. ábra). Saját tapasztalatomból kiindulva mondhatom, hogy a 196. oldalnál félbehagyott kézirathoz később visszatérve nem tudtam, mit is olvasok. A navigáció itt is hiányos, nem vezet vissza semmi a főoldalra vagy az adatbázisválasztóhoz. A lap tetején található egy betűszám kombináció (pl. EA 2968). Ez a leltári jelzet lehet, de a laikusok számára feltétlenül magyarázni illenék. Alatta zárójelben szerepel, hogy hány oldal. Ez azonban csak a Mesejegyzék kéziratban van feltüntetve, sehol máshol. A panel jobb felső sarkában egy legördülő menüben a Tartalom kifejezés van beírva. Ezért teljesen felesleges legördülő megoldást alkalmazni, mert egyenként végignéztam, az összes kéziratnál csak a Tartalmat lehet választani. A funkciója az, hogy visszaugrik az első oldalra. Az elégtelen navigáció itt jelentkezik leginkább. Az oldalak közötti lépdelés nem megoldott, ha nem előre vagy hátra akarok egyet lapozni, akkor a következő lépcső a Vissza/Előre 10-et. Ez rendkívül kevés lehetőség, 703 oldalon így eljutni a végére szinte képtelenség. Szükség volna egy végére ugró gombra, de leginkább egy olyan mezőre, ahová

a felhasználó írhatja be, hányadik oldalra szeretne lépni. Kis honlapszerkesztési hiba, hogy ha meg van nyitva bármelyik kézirat, a panelje belelóg a bal oldalra elhelyezett menübe, Mozilla és Explorer alatt egyaránt.

5. ábra Egy oldal digitalizált kézirat

- A Népzene gyűjtemény – fonográffelvételek adatbázisa okozhatja a legnagyobb fejtörést az avatatlan felhasználónak. Az ismertetőjénél pusztán ennyi áll: „MH 1-1012, mp3 formátumban”. Azonnal három kérdés is felmerülhet: mi az a fonográffelvétel? mi ez a sok szám? mit takar az mp3 formátum? Az adatbázis nevére kattintva egy irdatlan hosszú listát látunk, ami növekvő sorrendben betűkből és számokból áll. Ez szintén a leltári jelzet lehet, de nem jelzik. A kódok mellé elkelne egy rövid tartalmi ismertető. Ezt a hiányt a Népzene gyűjtemény adatbázisát használva tudom feloldani, ott látszik, melyik leltári számhoz mi tartozik. De pontosan ebből merül fel a következő kérdés: például az MH 10-nél több alrész is van, az MH 10 a-tól 10 f-ig. Ezek miért nem szerepelnek a fonográf felvételek listáján? Kiválasztva egyet, felugrik egy ablak, hogy megnyitni vagy menteni kívánom-e a fájlt? A kattintás után tehát automatikusan próbálja lejátszani a rendszert a hanganyagot, de el tudom képzelni, hogy nem mindenki tudja, hogyan is kell. Mindenképpen fel kellene tüntetni, hogy az adatbázis használatához a számítógéphez csatlakoztatott hangszóróra és telepített médialejátszóra van szükség. A tökéletes az lenne, ha ki tennének egy hivatkozást, hogy a felhasználó onnan ingyen letölthesse a szükséges szoftvert. Az egyes fonográffelvételek elején felkonferálják a forrást. Ez nagyszerű beazonosítás a későbbi felhasználáshoz. Sajnos a felvételek minősége nem túl jó, sokszor alig érthető, serceg, de ez az eredeti hanganyagok minősége miatt lehet. A

fájlt el lehet menteni; ilyenkor automatikusan a henger számát kínálja a mentés nevének. A mindenkori felhasználási feltételek a Néprajzi Múzeum honlapjának alján elhelyezett „Copyright” menüből érhetők el.

- Az összes adatbázisról elmondható, hogy a találati lista viszonylag gyorsan megjelenik – ha nem több (tíz)ezres listáról van szó. A találatokat nem lehet menteni, nyomtatni, e-mailen elküldeni. Az egyes tételeket nem lehet kiválogatni, egymás mellé rakni, és a felhasználó által alkotott listát elmenteni. A használatot élvezhetőbbé és izgalmasabbá tenné, ha az egyes mezők adatai átjárhatóak lennének, azaz egy beépített böngésző funkció is lenne. Gondolok itt arra, hogy ha az egyik tételnél a „Gyűjtési helye” pl. *Jósvafő*, akkor itt rákattintva *Jósvafő*-re az összes olyan tétel megjelenne, amelynél a gyűjtés helye ugyanaz.

Tartalom, minőség

- A Néprajzi Múzeum online adatbázisai hatalmas mennyiségű információt tárnak elénk. Látszik, hogy átgondolt munka van a háttérben. Az anyagok gyűjtése, rendszerezése, leírása nagyon alapos. A 30 000-nél is több, sokszor apró műtárgy fényképezése végeláthatatlan munka lehetett. A veszélyeztetett fotókat és a legrosszabb állapotú kéziratok egy részét, az adatbázisba kerülésnek köszönhetően archiválták. Remélhetőleg folytatódni fog ez a tevékenység. A digitalizált műtárgyak és kéziratok minősége megfelelő. A kutatómunkát jelentősen megkönnyítik, akár otthonról is el lehet kezdeni a felderítést, mert egy minden eddigi módszernél könnyebben áttekinthető, gyorsabban megtalálható, nem helyhez kötött, visszakereshető anyagot tett közzé a múzeum. Már csak a rendszert kellene finomítani, hogy a befektetett munka teljes mértékben hasznosítható legyen.
- Az elérhető tartalmak karbantartásának minőségén még javítani kell. A nagyon gyakori „átmenetileg nem elérhető” hibaüzenet miatt a tesztelése sem kétszer annyi időt (és türelmet) vett igénybe, mint kellett volna. A Népzene- és a Rajzgyűjteményben helytelenül megjelenő „Anyag” és „Technika” mezők egy idő után automatikusan megjavultak. Az említett hibák talán elkerülhetők lennének, ha gyakrabban ellenőrizné a rendszergazda, hogy túlterhelt-e a rendszer és okoz-e ez fennakadásokat?

Metaadatok, bibliográfiai információk

- Mind a Néprajzi Múzeum, mind az online adatbázisok metaadattal való ellátottsága nagyon

szegényes, csak a *title* mezőt töltötték ki. Sokat lendítene a helyzeten az is, ha legalább az egyes rekordok XML formátumban elérhetők lennének.

- Teljesen érthetetlen, hogy a bibliográfiai leírás miért hiányzik a digitalizált kéziratokról. Csak egy egészen leegyszerűsített leírást olvashatunk, ami messze áll a szabványostól.

Folklórdokumentációs Központ – Multimédiás adatbázisok

Honlap:

<http://www.hagyomanyokhaza.hu/main/me diatar/adatbazisok>

E-mail: fdk@hagyomanyokhaza.hu

Fenntartó: Lajtha László Folklórdokumentációs Központ

Értékelés dátuma: 2009. június 28.

Értékelő: Körös Kata

Általános értékelés

A *Hagyományok Házában* működő *Lajtha László Folklórdokumentációs Központ* az 1981-ben alapított *Néptáncosok Szakmai Háza* dokumentációs anyagainak örököse. Elsődleges célja hozzáférhetővé tenni a Kárpát-medence kulturális régió népi kultúráját rögzítő audiovizuális és szöveges dokumentumokat. Korszerű technikai megoldások alkalmazásával a szakértő és a laikus érdeklődő közönség számára egyaránt jól használható formában szolgáltatják a népzenei és néptáncgyűjtések anyagait. Az adatbázisok között négy szolgáltatás vált hozzáférhetővé a Folklórdokumentációs Központ honlapjáról. A Folklórdokumentumok Keresőrendszere mellett a Martin Médiatár könyvtári keresőrendszere, a Hangzó kiadványok adatbázisa és egy Térképes kereső áll a látogatók rendelkezésére.

A Folklórdokumentumok Keresőrendszere egy gondosan felépített, komoly tudományos munkát magába foglaló adatbázist takar. A tartalmi feldolgozás legnagyobb egységeként a gyűjtések során született audiovizuális és szöveges dokumentumokat a legkülönbözőbb szempontok szerint, hierarchikus időbeli és tematikus egységekre szegmentálva teszik kereshetővé. Az archívum egy egyedülálló néprajztudományi tezauszra épül. Kidolgozását az anyagok feltárásával és az adatbázis fejlesztésével párhuzamosan végzik. A multi-

hierarchikus fogalmi háló használata kiküszöböli a névváltozatokból, elgépelésekből adódó hibákat, és sok szempontú összetett keresést tesz lehetővé tudományosan megalapozott szakszerű felépítésével.

A Folklórdokumentációs Központ adatbázisainak tesztelése alapján az alábbi fejlesztések ajánlhatók:

- A jelenlegi funkciók többsége csak Internet Explorer alatt használható. A keresőrendszer platformfüggetlen működésének megoldása növelné a szolgáltatás használhatóságát.
- A néprajzi tárgyú adatbázis széleskörű érdeklődésre tarthat számot, multimédiás adatbázisként pedig vakok és gyengénlátók számára is jól használható lehetne, ha készülné akadálymentes változat.
- A folklórdokumentumok sok szempont szerint kereshetők, de nincs szűkítési lehetőség a leírt média formátuma szerint, pedig a keresett tételek megtalálását könnyítené egy ilyen szempont bevezetése.
- A tezaurusz többnyelvűsítése bővíthetné a felhasználók körét. A magyar néprajztudomány külföldi kutatók és a magyar kultúra iránt érdeklődők számára egyaránt érdekes lehet.
- Az érdeklődés felkeltésére, a rendszerrel vagy akár a néprajztudomány fogalmaival ismerkedő felhasználók számára jó lehetőség volna a tezauruszban szabad böngészést is biztosítani.
- A keresőrendszer fejlesztésével a felhasználók igényei jobban kielégíthetők lennének. Nemcsak listából beemelhető keresőkérdéseket is kombinálni képes összetett kereső kialakítása, elmenthető keresési történet, rendezhető és letölthető találati listák létrehozására alkalmas funkciók beépítése kényelmesebbé tenné a rendszer használatát.
- Más néprajzi tárgyú adatbázisokkal együttműködve a tartalmas szolgáltatás még további fejlesztésére látok lehetőséget. Az *MTA Zenetudományi Intézetének* adatbázisa vagy a *KFKI Magyar Népzenei Archívuma* megfelelő partner lehetne az együttműködésben.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- A Hagyományok Háza honlapja jól felépített, logikus szerkesztésű oldal, színvonalas, igényesen összeállított tartalommal és megjelenéssel. A honlap szerkezetéből fakadóan azonban az egyes aloldalakon a navigáció néha nehézkes, mert a középső keretben, különösen az alsó ke-

ret vastagsága miatt, a hosszú listák az oldaltörések hiányában nehezen kezelhetők.

- A Folklórdokumentációs Központ aloldalán a központ történetéről rövid bemutatkozó szöveget olvashatunk, és megtaláljuk a munkatársak teljes listáját. A bemutatkozó szöveg fölött rögtön feltüntették a felhasználói visszajelzésre, további információ kérésére alkalmas e-mail címet és telefonszámot.
- A központ munkájáról az egyes menüpontok részletesen tájékoztatnak – bár feltűnő, hogy a rendezvények menüpont 2008 óta nem frissült. A honlapról elérhető az intézmény állományába tartozó Lajtha László- és Martin György-hagyaték teljes dokumentációja.
- Az Adatbázisok menüpont alatt négy, a tájékoztató szerint egyelőre tesztelési céllal közzétett keresőt találunk. A különféle szolgáltatásokról rövid ismertetőt olvashatunk, használatukat pedig – a Hangzó kiadványok adatbázisát kivéve – részletes, közérthető útmutató segíti, az egyes keresőfelületeknél pedig bővebb, tematikus sugógok hívhatók elő. A Folklórdokumentumok Keresőjéhez keresési tippeket is adnak a készítőik. Ez utóbbiak szemléletesebb leírása, a keresőfelületek képeinek megjelenítésével, még nagyobb segítséget jelentene. A Folklórdokumentumok Keresőrendszerének használati útmutatójában viszont négy menüpont is 404-es hibát mutat (regisztráció, általános felhasználási feltételek, adatvédelmi nyilatkozat, a tartalom megjelenítésével kapcsolatos műszaki információk).
- A honlapnak és a keresőknek van angol nyelvű változata, egyedül a hangzó kiadványok adatbázisa nem érhető el más nyelven.
- A hibaüzenetek érhetőek, a rendszer készítői figyelnek rá, hogy felhívják a felhasználók figyelmét, ha egy rekord a folyamatos feldolgozás miatt még nem teljes, vagy a hiányos adatolás miatt nem publikálható.

Kereső funkciók, találatok

- A Hagyományok Háza honlapjáról a Folklórdokumentációs Központ aloldalán az „Adatbázisok” menüpont alatt érhetjük el a különböző adatbázisokat.
- A *Hangzó kiadványok adatbázisa* az intézmény gyűjteményében megtalálható publikált népzene- és néptáncfelvételek leíró adatait teszi közzé (6. ábra). Az adatbázis első ránézésre egy egyszerű keresővel ellátott lista, melyben címek, előadók, műfajok, települések, vármegyék, tájegységek vagy gyűjtők adatai szerint kereshetünk, vagy a listát különböző szempontok szerint rendezve (a kereshető szempontokon túl albu-

mok, előadásmódok vagy etnikumok szerint) böngészhetünk.

6. ábra A Hangzó kiadványok adatbázisa

- A böngészés során használható listák hossza sokszor nehezíti az áttekintést, és a laikus felhasználó tájékozódását nem könnyítik sem a műfajbesorolások, sem az előadásmódok kategóriái. Nem egyértelmű például, hogy mi lehet a különbség a *betlehemes* és *betlehemezés*, az *altató* és *altatódal*, az *akasztó* és *akasztós* műfajmegjelölések között, nem beszélve a nem magyar nyelvű, nagyon hasonló helyesírású kategóriákról. Egy tájékoztató segédlet a műfajokról és az előadásmódokról használhatóbbá tenné az adatbázist.
- Az egyszerű keresőbe beírt kifejezéseket kereshetjük pontosan, minden, vagy bármely szóra jellemző egyezéssel.
- A hangzó kiadványok elsődleges rendezési egysége ebben az adatbázisban az album és a felvétel. Ezért lehetséges, hogy a találati listában minden esetben csak az album vagy felvétel előadója és címe jelenik meg, hiába kerestünk más szempont alapján. Ez a táblázatos megjelenítési mód, és az, hogy nincs lehetőség a találati lista további rendezésére, a találatok szűkítésére, megnehezíti a tájékozódást.
- A találati listában a rekordok melletti *Részletek* felírra kattintva új ablakban tekinthetjük meg a kiválasztott album vagy felvétel adatlapját (7. ábra). Az adatlapon részletes leírását kapjuk a felvételnek, és az előadó, előadásmód, műfaj, etnikum, település, vármegye, tájegység, nagytáj, gyűjtő, felvétel helye és időpontja, az album címe, szerkesztője, kiadója, kiadásának éve, gyártási száma mellett megtaláljuk az forrásdokumentumra, vagyis az albumra vonatkozó legfontosabb adatokat. Egyes rekordoknál idézeteket is találunk az albumok kísérfüzetéből, és sok helyen a felvételek lejegyzett szövegei is szerepelnek. Az albumok és felvételek rekordjai között

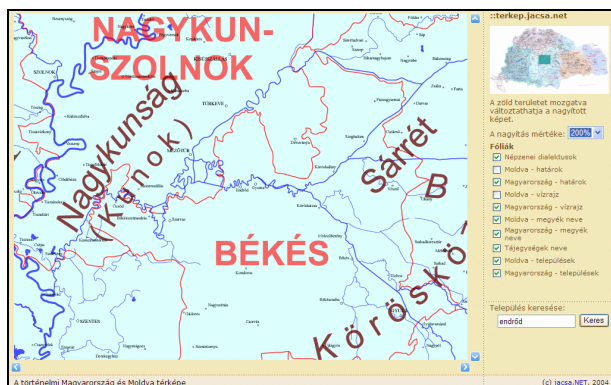
közvetlenül válthatunk az egyes címekre kattintva. Sajnos az általunk kiválasztott rekordok kijelölésére, eltávolítására, lementésére nincs mód.

HAGYOMÁNYOK HÁZA		FOLKLÓRDOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT	HANGZÓ KIADVÁNYOK ADATBÁZISA
Babám, ha te Ricin túlmész			
előadó:	Zerkula János, Szegény zenekar		
műfaj:	keserves		
etnikum:	magyar		
település:	Gyimesközéplek		
vármegye:	Csík		
tájegység:	Gyimes		
nagytáj:	Erdély		
felvétel helye:	ZUM Hangforrás Kreatív Műhely stúdiója		
felvétel időpontja:	2002. május		
album:	Gyimesi magyar népzene		
kiadó:	FolkEurópa		
gyárt. szám:	FECD 006		
az albumról:	Közreműködők: Zerkula János - "mozsika" (hegedű) (1-16), ének (1, 3, 4, 5, 13, 14) Fikó Regina - gardony (7, 8, 11, 12) Kerényi Róbert "Szigony" - furulyák (1-16) Ábrahám Judit - gardony (2, 25, 26) Vizeli Balázs - hegedű (2, 7, 8), kontra (2, 15, 16) A felvételek 2002 májusában készültek a ZUM Hangforrás Kreatív Zenei Műhely stúdiójában. Zenei rendező: Kerényi Róbert, Péncs Géza A szövegeket összeállította: Ábrahám Judit		

7. ábra Egy felvétel űrlapja

- A *Térképes kereső* egy fejlesztés alatt álló segédlet (8. ábra). Jelenleg csak Internet Explorer alatt használható, az SVG (Scalable Vector Graphics) modul telepítése után. A fejlesztők tervei szerint a későbbiekben a térkép segítségével az egyes helynevekre kattintva kereshet majd a felhasználó a rekordok földrajzi név mezőiben, továbbá nyomon követheti az egyes települések összeolvadását, megszűnését, az adatok 1914-ig visszamenő feldolgozása után. Jelenlegi állapotában a történelmi Magyarország és Moldva digitális térképén, mintegy leemelhető fóliaként megjeleníthető a népzenei dialektusok kiterjedése, a moldvai és magyarországi határok, vízrajzi jellegzetességek, megyék, tájegységek és települések nevei, továbbá rákereshetünk az egyes települések neveire. Az egyes szegmensek adatlapján pedig a települések egy részénél már elérhető az a funkció, hogy a település nevére kattintva egy új ablakban megnyílik a térkép a megfelelő földrajzi helyet mutatva.
- A *Folklórdokumentumok Keresőrendszerében* két keresőfelület közül választhatunk. Az *Egyszavas keresőbe* minimum két karakter hosszú keresőkérdést írhatunk. Kereshetünk szótöredékre, többnyelvű variánsokra, a tezauszban rokonértelmű kifejezésekre, vagy gyűjtőfogalmakra. Megadhatjuk, hogy a keresést a rendszer a tezauszban, a szólistákban, vagy a szöveges

mezőkben is elvégezze. A rendszer tehát kezelni tudja a szinonimákat, a települések kereshetők magyar és mai román neveik alapján is. A keresőrendszer engedélyezi az ékezetek nélküli keresést, és a keresőkifejezést automatikusan csonkoltnak tekinti.

8. ábra A térképes keresési segédlet

- A találati listában a találatokat csoportokba rendezve kapjuk annak alapján, hogy mely mezőben volt találat a keresőkifejezésre (9. ábra). Kiolvasható, hogy a kifejezés mint gyűjtőfogalom, szinonima, vagy pontos kifejezés érvényes az adott találatra, és hogy hány szegmensre vonatkozó találat van az adott kategóriában. A kis nyílakra kattintva haladhatunk tovább egy következő listára, amelyben gyűjtésekre lebontva szerepelnek a találatok. A megfelelő gyűjtést kiválasztva, annak adatlapjára szintén nyílik segítségével juthatunk. Ezen az adatlapon csak a keresi feltételnek megfelelő médiarészek jelennek meg, de lehetőségünk van a gyűjtéshez tartozó összes médiarész megjelenítésére is.

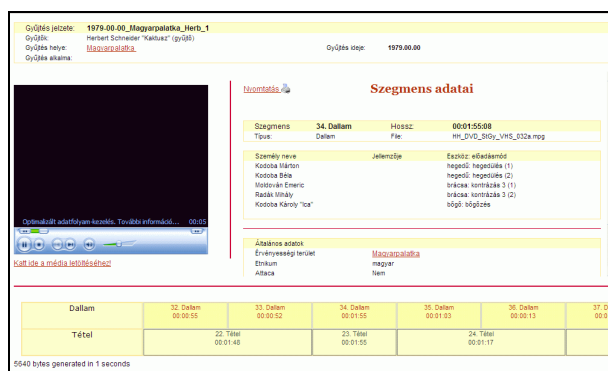

9. ábra Találati lista a Folklórdokumentumok Keresőrendszerében

- A gyűjtések adatlapján a gyűjtés legfontosabb adatai – helyszíne, ideje, jelzete, adatközlők ne-

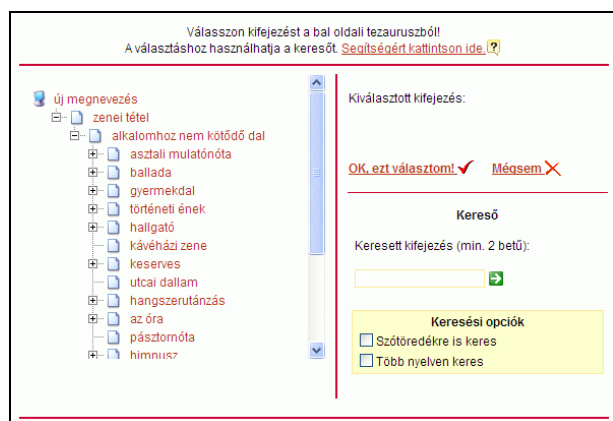
ve, további adatai (esetleg életkoruk) és a gyűjtők neve – mellett az is szerepel, ki végezte el a gyűjtés katalógizálását és az anyag szegmentálását.

- A médiarészek adatlapjára továbblépve megjelenik a médiarész szegmenseinek szerkezete: folklórszöveg, dallam, tétel, a különböző szegmenskategóriák és mellette a felvétel időrendjében egy-egy néhány percesre bontott részlet.
- A számozott szegmensekre kattintva az adott szegmens egyedi adatlapját kapjuk, és a beépített médialejátszón meghallgathatjuk vagy megtekinthetjük a hozzá tartozó felvételt (10. ábra). Lehetőségünk van egy szegmens megrendelésére is közvetlenül az adatlapról, de arra vonatkozóan, hogy pontosan milyen feltételek mellett juthatunk hozzá, a honlapon nem közölnek információt. A szegmensek adatlapja egyetlen kattintással kinyomtatható.

10. ábra Egy dallam adatlapja

- A *Tematikus keresőben* földrajzi hely, népszokás neve, fajtája, nyelv és nyelvjárás, etnikum, szereplő, előadás eszköze, előadásmód és a gyűjtés adatai alapján kereshetünk. A fogalmakat hierarchikus listákból emelhetjük be a keresőmezőbe (11., 12. ábra.) A listákban kereshetünk, akár szótöredékre, vagy többnyelvű változatra is, így könnyebb eligazodni a fogalmak hierarchiájában. Igen kellemetlen meglepetés azonban, hogy a korábbi kereséseinket a keresőúrlap megőrzi, de nem engedi kitörölni, így ha egy újabb keresésnél egy másik keresőmezőt szeretnénk használni, csak akkor tudunk módosítani a feltételen, ha egy másikat emelünk be a korábban használt mezőbe. A keresés eredményeként ennél a módszernél rögtön a keresési feltételnek megfelelő gyűjtések listáját kapjuk, és innen léphetünk tovább a felvételek, majd a szegmensek adatlapjai felé.

11. ábra Keresés a tezaurusz segítségével/1.

12. ábra Keresés a tezaurusz segítségével/2.

Tartalom, minőség

- A Folklórdokumentációs Központ adatbázisaiban nemcsak folklórgyűjtések adatait találhatjuk: népzenei, néptánc-, népszokás- és egyéb folklór-felvételeket, hanem a folklórmozgalmak képviselői által elő- és közreadott revival felvételeket is.
- Az intézmény gyűjteményébe tartozik Martin György és Lajtha László hagyatéka, de része *Kallós Zoltán* teljes gyűjteménye, továbbá magángyűjtemények és partnerintézmények anyagai is kereshetők az adattárakban. Az adatbázisok jelenlegi formájukban tesztelési céllal váltak elérhetővé a nagyközönség számára. Tartalmuk a dokumentumok folyamatos feldolgozásával dinamikusan bővül.
- A néprajztudományi tezaurusznak köszönhetően az adatbázis rekordjait magas színvonalon tárgyszavazták és tették kereshetővé. Gépelési hibák csak elvétve fordulnak elő a szöveges mezőkben, bár néhol akadnak nem szabványos karakterkódolásból fakadó hibák, különösen a hangzó anyagok lejegyzett szövegei között. Az adatbázis tartalma összességében nagyon igényes munka eredménye.

- A tájékoztató szöveg szerint a felvételekből csak 30 másodperces részletek tölthetők le, a felhasználók viszont azt tapasztalhatják, hogy a hosszabb, 5-6 perces szegmensek is egyben hozzáférhetők. Az ellentmondást a rendszer tesztelési fázisa indokolhatja.

Metaadatok, bibliográfiai információk

- Az oldal forráskódja szinte semmilyen metaadatot nem tartalmaz. A szolgáltatás népszerűsítésére hasznos volna magukat az adatbázisokat is ellátni a megfelelő, géppel olvasható adatokkal.
- A hozzáférhetővé tett felvételek bőségesen elvannak látva látható kísérőadatokkal, azonban a metaadatok formája nem minden esetben szabványos, és lementésükre, importálásukra nincs mód.
- Más keresőmotorok vagy adatszolgáltatók számára az intézmény nem teszi elérhetővé a leíró adatait. Az együttműködés kialakításához mindenképpen jól strukturált, szabványos metaadatokra volna szükség.

Digitális Múzeumi Könyvtár

Honlap: <http://info.arcanum.hu/muzeumi>

E-mail: info@museum.hu (?)

Fenntartó: Kultúra az Interneten Alapítvány (?)

Értékelés dátuma: 2009. július 4.

Értékelő: Drótos László

Általános értékelés

A honlapján *Digitális Múzeumi Könyvtár (DMK)* feliratot viselő, de a saját sűgójában *Múzeumi Kiadványok Adatbázisa* néven emlegetett szolgáltatás ismertetője szerint „Magyarország jelenlegi legnagyobb kulturális digitalizálási programja”: 19 megyei múzeum, valamint a *Budapesti Történelmi Múzeum* és a *Közlekedési Múzeum* kiadványait teszi hozzáférhetővé az interneten. Közel 1300 kötet (nagyraest évkönyvek) mintegy 370 ezer oldalának digitalizálására került sor 2008-ban, melyek – automatikus karakterfelismerés után – kétrétegű PDF dokumentumokként kereshetők és tekinthetők meg. Ahogy az ismertető szöveg is hangsúlyozza: a múzeumokban folyó tudományos kutatómunka eredményeit bemutató kiadványok papírformában sokszor nehezen hozzáférhetők és egyébként is kevés publicitást kapnak, így egy

ilyen – ráadásul egyben és teljes szöveggel kereshető – digitális archívum sokat javíthat a helyzeten. Sajnos ez a cél még nem igazán teljesül, mert alig egy-két múzeum honlapjáról van hivatkozás a DMK-ra, a *muzeum.lap.hu* gyűjtőoldalon nem szerepel, és a Google is éppen csak a kereső űrlapját látja, már a trükkös módon megnyíló súgót sem tudta leindexelni – így szinte alig van esély, hogy a bennfenteseken kívül valaki rátaláljon. Igaz, a *www.museum.hu* portálon benne van a főmenüben (itt egy harmadikfajta néven: *Digitális Könyvtár*), úgyhogy csak ebből, valamint az adattár kezdőlapján levő *museum.hu*-, *Arcanum*- és *NKA-logó*kából sejthető, hogy kik és milyen támogatásból készítették ezt a szolgáltatást, mert amúgy impresszumot vagy kapcsolattartó címet nem találunk az oldalon.

A kereső és a böngésző eszköz a digitalizálást is végző *Arcanum Adatbázis Kft.* saját fejlesztésű WARCTIS programja. Keresni a teljes szövegben, a kiadványok tartalomjegyzékeiben, illetve a fájlnevekben lehet; logikai műveletek és helyettesítő karakterek egyaránt használhatók. A találati listák szöveggörnyezettel együtt jelennek meg és a keresett szavakat a PDF oldalképeken is kiemelik átszínezéssel. A gyorsabb letöltés érdekében a PDF fájlok fel vannak darabolva, így egy teljes könyv vagy tanulmány egyszerre nem nyomtatható, menthető, vagy másolható, csupán csak oldalanként. A saját ablakkezelési technika miatt hivatkozni sem lehet URL címmel ezekre a digitalizált publikációkra, ami igencsak megnehezíti a szolgáltatás tudományos célú használatát, s ezt tovább súlyosbítja a szabványos bibliográfiai leírások és a géppel olvasható metaadatok hiánya.

A tesztelés során talált három komolyabb hiányosság a következő:

1. A nem megszokott ablakkezelés és az erősen javascriptes felület megnehezíti a felhasználó életét és a keresőgépek számára is láthatatlanná teszi ezt a rendkívül értékes tartalmat. Az akadálymentes hozzáférés is jogosan elvárható lenne azok számára, akik előtt ugyan elvileg megnyílt 370 ezer oldal gépi felolvastatásának lehetősége, de a speciális kezelőfelület ugyanakkor elrejtje előlük az egészet.
2. Bár a szolgáltatás nevében szerepel a „könyvtár” szó, de valójában nyoma sincs a könyvtári OPAC-oknál megszokott keresőfunkcióknak: nem lehet a kiadványok címére rákeresni, nincs külön szerző szerinti keresés vagy index (a szerzői nevek a tartalomjegyzékek egyéb adatai között találhatók csak meg), és persze nincsen tárgyszavas vagy bármiféle egyéb temati-

kus keresési/szűkítési lehetőség sem, mivel a kiadványok digitalizálása nem társult könyvtárosi értéknövelő feltáró/leíró munkával. Sem a kiadványokról, sem a bennük levő egyes publikációkról nincsen részletes leírás, csak rövid alapadatok.

3. Hiányoznak a honlapról mindazok az elemek, amelyek nélkül nem lenne szabad közpénzből létrehozott tartalomszolgáltatást működtetni: projektleírás (angolul is), impresszum, kapcsolati címek, frissítési dátum, az adatbázis összetételét mutató statisztika, forgalmi adatok, külső hivatkozások más hasonló webhelyekre stb.

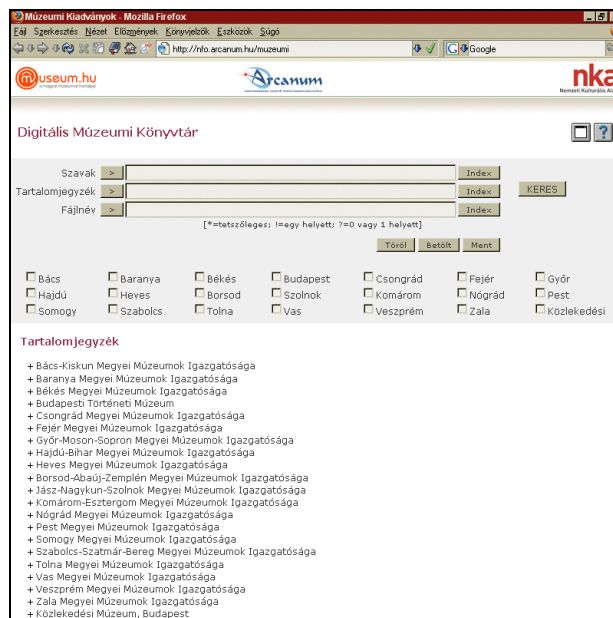
Összefoglalva: A DMK egy jelentős digitalizálási program eredménye, amely korszerű technológiával, hatalmas mennyiségű, szélesebb körben eddig szinte „láthatatlan” tudományos publikációt tesz teljes szöveggel visszakereshetővé és megismerhetővé. Nemcsak múzeumi és egyéb szakemberek számára rendkívül értékes a tartalma, hanem tanárok, diákok, újságírók, és a történelem, helytörténet, irodalomtörténet, néprajz, művészet stb. iránt érdeklődő laikusok is haszonnal lapozgathatják – amennyiben tudomást szereznek róla. Ehhez egyrészt a DMK honlapját kell ellátni a megfelelő háttér-információkkal, továbbá népszerűsíteni minden lehetséges helyen/weboldalon, és legalább a tartalomjegyzékeket indexelhetővé lehetne tenni a keresőgépek számára (pl. a MATARKA adatbázisán keresztül, azzal összekapcsolódva). Másrészt olyan hozzáadott munkát kellene belefektetni (pl. MNB leírások átvétele vagy linkelése, tárgyszavazás, személynévmutató), ami valódi könyvtári szintű kereshetőséget biztosítana ennek a jelenleg csak szövegtárként használható tartalomszolgáltatásnak.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- Az *nfo.arcanum.hu/muzeumi/* oldalon egy arcuat- és ismertető nélküli kereső- és böngészőfelület fogadja a látogatót (13. ábra). Az oldal három keretből áll: a felsőben a közreműködők emblémái a honlapjukra mutató ugrópontokkal, ez alatt a keresőűrlap, és legalul a kinyitogatható tartalomjegyzék. Görgetősávok csak ennél a harmadiknál vannak engedélyezve, így ha valaki 800 pixelnél keskenyebb ablakban próbálna használni az űrlapot, az a gombok egy részéhez nem fér hozzá. Igaz, a sok segédablak miatt mindenképpen nagy felbontású monitort célszerű használni, de ugyanezen okból szükséges lenne néha a keresőablakot keskenyebbre állítani. Hasonló, csak

függőleges irányú keretméret-probléma van a böngészésre szolgáló alsó frame-nél és a PDF dokumentumokat megjelenítő ablakban is: mindkettőt jó volna magasabbra növelni időnként, de a *frameborder=0* beállítás miatt a felhasználó nem veszi észre, hogy ezeknek a széle megfogható és feljebb tolható.

13. ábra A Digitális Múzeumi Könyvtár nyitólapja és egyben keresőfelülete

- A sűgő utolsó oldala szerint lehetőleg Internet Explorer és legalább Adobe Reader 7 verzió kell a rendszer használatához, valamint a felugró ablakok engedélyezése. Ezeket a tudnivalókat a kezdőlapra is ki kellene írni, mert már maga a PDF formátumú sűgő megnézése sem egyszerű. Nálam az Explorer biztonsági okokból megtagadta a megnyitását mindaddig, amíg a megbízható helyek közé fel nem vettem a szervert, vagy nem engedélyeztem, hogy a PDF dokumentumok a böngészőablakon belül nyíljanak meg. Ugyanakkor viszont gond nélkül tudtam használni a szolgáltatást Firefox vagy Opera böngészővel és 6.0-ás Adobe Readerrel is. Egy hiba viszont az ajánlott szoftverekkel is többször előjött: ha egy könyv végére érve tovább akartam lapozni, akkor egy „A fájl nem ezzel kezdődik: '%PDF-'.” hiba-üzenet jelent meg. Az egyoldalas PDF-ek közötti lapozás elég nehézkes, mert csak egyesével lépegethetünk előre vagy vissza, így egy hosszabb tanulmányon vagy könyvön „végigfutni” sokáig tart, és az különösen frusztráló, hogy nem tudjuk, hány oldalas az a dokumentum, amit éppen nézünk. Ezért, ha böngészéssel választottuk ki va-

lamegyik publikációt, akkor érdemes a tartalomjegyzékben megnézni, hogy az utána következő milyen oldalszámon kezdődik, így meg tudjuk ítélni a terjedelmét. És érdemes a Readert a böngészőbe integrálni, valamint megadni a számunkra kényelmes nagyítás mértékét a megnyitási beállításai között, mert különben az időnk jó részét az oldalképek méretezésével tölthetjük.

- A rendszer többféle ablakot használ és ezek eltérően viselkednek: például van amikor egymásra nyílnak és van amikor nem; van amikor önállóan bezárható, de van amikor más ablakokat is bezárnak magukkal együtt. Erről alapos és bonyolult leírás van a sűgőben, amit ajánlott át tanulmányozni annak, aki gyakran és komolyan akarja használni ezt a tartalomszolgáltatást. Ha valaki megtanulja a szabályokat, akkor kétségtelenül hatékonyabban tud dolgozni a rendszerrel, de a böngészők átláthatóbb ablakkezeléséhez szokott átlagfelhasználók elvesznek a megnyíló oldalak között, és nem találják meg a mentéshez, nyomtatáshoz, oldalon belüli kereséshez, kimásoláshoz, könyvjelző elhelyezéshez stb. szükséges jól ismert ikonokat és menüpontokat sem. Az eligazodást valamelyest segíti az az ablakkezelő kisablak, amely a sűgőt jelző kérdőjel gomb mellett van (egy fehér négyzet ikon).
- A felhasználót csak ez az *a080226.pdf* nevű sűgő segíti a használatban, egyéb tájékoztatást nem talál és kapcsolati címet sem, ahová segítségért fordulhatna. A sűgő egyébként elég jól megírt és képekkel is illusztrált, de látszik rajta, hogy nem kifejezetten ehhez az alkalmazáshoz készült, mert más adatbázisokból is vannak benne képernyőfotók; az Acrobat saját keresőfunkcióit is ismerteti, pedig ez az online szolgáltatásnál nem érhető el; több helyen is „Könyvjelzők”-ről beszél, miközben a DMK-ban ugyanez „Tartalomjegyzék” néven van; és nem hívja fel a figyelmet az adattár olyan sajátosságaira, hogy például a kiadványok címei nem lettek leindexelve, így ezek csak böngészéssel és némi szerencsével találhatók meg. Az általános használati utasításhoz utólagosan(?) hozzáírt bevezető meglehetősen futtában készülhetett, mert a mindössze négy bekezdés külalakját sem sikerült egységesíteni. A sűgő szövegében több gépelési hiba is van, ezek egy helyesírás-ellenőrzéssel könnyen megtalálhatók (pl. *nagítás*, *kicsinyítés*, *kölönböző*).

Kereső funkciók, találatok

- A kezdőlapon az alsó keret szolgál a kiadványok múzeum, majd azon belül kiadványcím, végül szerző+tanulmány cím szerinti böngészésére. A

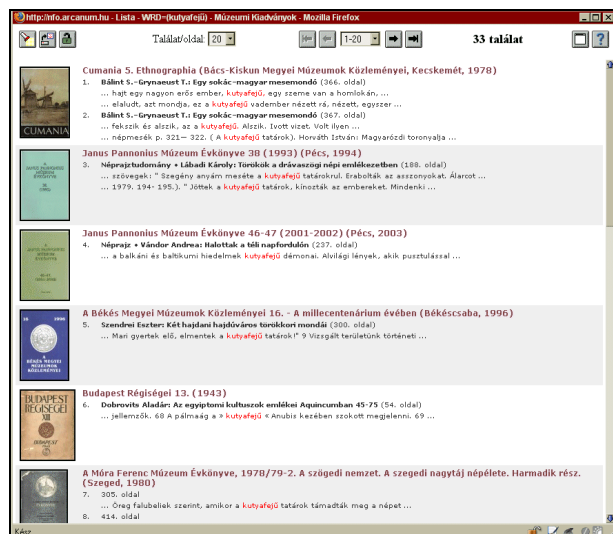
múzeumok neve csak félig-meddig van betűrendben (pl. Borsod megye Heves megye után jön), az egyes múzeumokon belül pedig a kiadványok sorrendje semmilyen felismerhető logikát nem követ (lásd pl. Békés megye alatt), így nem elég, hogy a kiadványcímekhez nincsen kereső, de még a böngészéssel való megtalálhatóságukat is sikerült megnehezíteni. (Egyfajta pótmegoldás lehet, ha ennek az alsó frame-nek a tartalmát vágólapra át kimásoljuk egy szövegszerkesztőbe és abban keresünk.) A hierarchikus tartalomjegyzék egyes ágainak kinyitását és becsukását a nehezen felfedezhető és egérrel nehezen eltalálható + és – jelekkel tehetjük meg; ha ugyanis a kötet címre próbálnánk kattintani, akkor azonnal a címlapja jelenik meg.

- A keresőűrlap három mezőből áll: 1. a kiadványok teljes szövegében (beleértve a tartalomjegyzéket is) előforduló szavak, 2. csak a tartalomjegyzékek szavai, és 3. a fájlnevek kereshetők velük. (Utóbbival a kívülről nem sokra mennek, mert a névkódok feloldása nem nézhető meg.) A keresőszavak kiválasztását indexablakok segítik, a korábban beírt szavak pedig a mezőnév utáni > gombra kattintva hívhatók elő, ami hasznos funkció. Teljes kereső-kifejezések elmentésére és későbbi előhívására is van mód, ezeket cookie-ban tárolja a böngészőnk. Szűkítési lehetőség csak a kiadó/közreadó múzeum szerint van (kipipálható kockák formájában), vagyis nem tudjuk például évszám, földrajzi hely, nyelv, kiadványtípus, témakör vagy egyéb, a könyvtári katalógusoknál megszokott szempontok szerint pontosítani a keresésünket.
- Az űrlap alatt egy minisúgó ismerteti a joker karaktereket (*!?), de már a használható logikai műveletek írásmódja (AND, OR, NOT, nW, nN) vagy a kereső alapértelmezett működése (OW, vagyis több szóból álló kifejezés) csak a súgó 9. és 10. oldalán derül ki – ezeket jobban szem elé kellett volna tenni. Ezek mellett érdekes lehetőség (lenne) a kétkötőjeles intervallumkeresés (pl. 1848--1849), de sok gyakorlati haszna nincs, mivel a tartalomjegyzékben nincsen évszám a cikk szerzője és címe után, a teljes szövegben pedig bárhol előfordulhatnak ezek a számok (akár az oldalszámban vagy az irodalomjegyzékben is), így időszak szerinti szűrésre sem alkalmas ez igazán.
- Az indexelés során minden szót nagybetűsre és ékezet nélkültre (kivéve: Á, É, Ö és Ü) konvertáltak – ennek előnyei (a régi szövegek eltérő írásmódjából adódó találatvesztés csökkentése) és hátrányai (bizonyos szavaknál nagy mennyiségű hamis találat) egyaránt vannak. A szavak listái

indexablakokban nézhetők meg, ezekben külön is lehet keresni, akár csonkolással is, illetve százasaival előre lapozgatni – sajnos a visszafelé lapozás gombot lefelejtették, így ha véletlenül túlhaladunk a megfelelő szón, akkor kezdetjük előlről az egészet. Az indexekben az is látszik, hogy melyik szó hányszor fordul elő az adattárban, de ez becsapós, mert a többoldalas tanulmányok címszavai minden oldalhoz hozzá vannak rendelve; így például az, hogy a tartalomjegyzék indexében 78-szor fordul elő a LEVESEK szó, nem azt jelenti, hogy 78 db. ilyen című cikk van, hanem csak egyetlen 78 oldalas tanulmány okozta ezt a magas, a gasztronómia iránt érdeklődőknek első látásra igen biztató előfordulási számot.

- A találati listák gyorsan jönnek és látványosak (14. ábra). Nemcsak a cikk szerzője, címe és oldalszáma, valamint a keresett szavak szöveggörnyezete jelenik meg, hanem az azt tartalmazó kiadvány alapadatai és címlapképe is. A felső navigációs keretben a találatok teljes száma, az oldalankénti találatszám, a lapozónyilak és -menü mellől viszont nagyon hiányzik egy-egy olyan ikon, amivel a találati listát nyomtatni vagy menteni lehetne, mert a legtöbb felhasználónak nem kézenfekvő alternatíva a jobb gombos menük vagy a billentyűparancsok használata. Mint ahogy valószínűleg az sem világos neki azonnal, hogy a listában mire is kell kattintania, mert sem a címlapképek, sem a sötétpiros kiadványcímek nem viszik a kívánt oldalra, hanem vagy az apróbb betűs cikkcímre, vagy ha az nincs, akkor a találati sorszámra vagy az oldalszáma kell kattintani – utóbbiak viszont nincsenek vizuálisan kiemelve. A lebegősúgókkal is lehetne segíteni neki, hogy melyik hivatkozás hova is vezet, de jelenleg mindegyiknél ugyanaz a „PDF fájl megnyitása” felirat jelenik meg.
- Fontos – és erre a súgó is utal –, hogy a keresési egység a könyvoldal, vagyis az számít találatnak, ha a beírt keresőfeltétel egy adott oldalnál teljesül. Tehát nem biztos, hogy a keresett szavak ugyanabban a cikkben vannak (ha egy oldalon két vagy több cikk is található); és az is megtörténhet, hogy bár a keresett kifejezés ugyanabban a mondatban van, mégsem találja meg a program, mivel a mondaton belül oldaltörés volt, így ezt két külön rekordként kezeli a kereső. Az oldalon megtalált szavakat kiemeli a rendszer: a találati listákban élénkpirossal, a PDF fájlokban pedig a Windows színsémájának „Kijelölt elemek” nevű kódjával, ami sajnos általában egy sötét szín, így érdemes ideiglenesen például világossárgára állítani a Vezérlőpult/Képernyő

funkciójával, mert különben nem fogjuk látni a keresett szavakat a fekete betűs képoldalakon.

14. ábra Egy találati lista eleje, címlapképekkel és szövegkörnyezettel

Tartalom, minőség

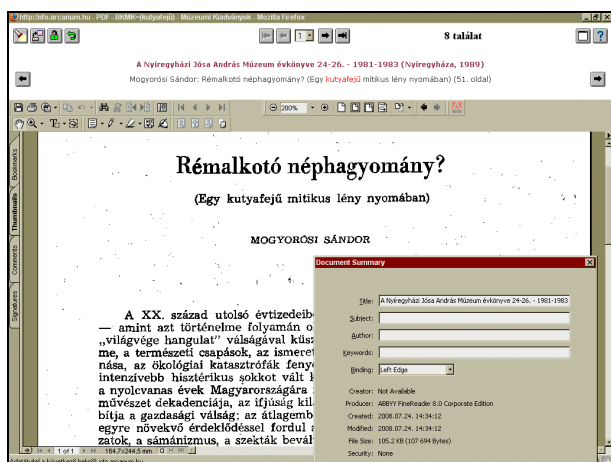
- A DMK sűgőja szerint közel 1300 kiadványt tartalmaz az adatbázis. Nekem a tartalomjegyzék kimásolásával „csak” 1234 tételt sikerült össze-számolnom, de mindenképpen hatalmas és komoly tudományos értékkel bíró szöveg-halmazról van szó. A digitalizálás – remélhetőleg csak első fázisa – tavaly zajlott, így még mindössze négy 2008-as kiadványt lehet találni közöttük. A leg-
regbbi pedig egy 1889-ben megjelent „Budapest Régiségei 1.” c. kötet.
- A digitális képek minőségéről is tájékoztat a sűgő: a szkennelés általában 300 DPI és 256 szűrkeárnyalatú, apró betűs kiadványoknál 400 DPI, színes képeknél 300 DPI és true color beállítá-sokkal történik. A szolgáltatási verziók 300 vagy 400 DPI-s fekete-fehér szövegoldalak, ahol szükséges, ott szűrkeárnyalatú vagy színes ké-pekkel. Ezek a paraméterek az OCR program számára akár 98-99%-os felismerési pontossá-got, a felhasználó számára pedig gyorsan letölthető és még élvezhető oldalképeket eredmé-nyeznek. A kétrétegű PDF-ben az olvasó az ere-deti kiadvány fakszimiléjét látja, amely mögött van a kereshető, kimásolható felismertetett szö-veg (egyes Readerekben a Ctrl/4 gombbal ezt is meg lehet nézni). A DMK esetében valóban egé-szen jó minőségű ez az OCR-es szöveg, még az

idegen nyelvű – sőt akár a cirill betűs – cikkeknél is. Természetesen a nagyon régi vagy össze-firkált/szakadozott kiadásoknál, az apró betűs részeknél, a bonyolult táblázatoknál, vagy a sor-
végeken és az oldaltöréseknél elválasztott sza-
vaknál nem ilyen jó a felismerési arány, de ezt a világ nagy digitalizáló műhelyeiben sem tudják jobban megoldani.

- A sűgőban olvasható az is, hogy a tartalomjeg-
zékeket minden esetben korrektúrázták, így ezek helyessége 99.9% fölötti. Ugyanakkor a tartalom-jegyzék indexében könnyen lehet olyan hibákat találni, amelyeket egyszerűen ki lehetett volna szűrni és amelyek akadályozzák a keresést: pél-dául a francia és az angol szavakban maradt nyomdai aposztrófok (ezeket a billentyűzetről nem lehet bevinni, így csak az indexből választ-hatók ki), vagy a szintén tévesen benne maradt záró idézőjelek (ezért pl. az *odakinn* szóra nincs találat a tartalomjegyzék keresőjében, mert az hibásan, idézőjellel együtt: *odakinn*” formában lett leindexelve). De érdemes lett volna a tarta-lomjegyzékekben olyan mintakereséseket is le-futtatni a korrektúrázás után, mint a betűt követő szám, így nem maradtak volna az indexben pél-dául ilyen szavak: SZÁZADI9, SZEGEDEN1918-1920. Ezeknél a hibás szavaknál egy fokkal kel-lemetlenebb az, amikor nincsen kattintható hi-vatkozás a böngészhető tartalomjegyzékben, például a „Nyíregyházi Jósa András Múzeum év-könyve 1. – 1958” kötetben a „Koroknay Gyula: Églises médiavales à clôtüre droite du sanctuaire du Comitát Szabolcs-Szatmár” c. írásánál, felte-hetően a hibásan a cím végén maradt „[127” ol-dalszám miatt nem sikerült automatikusan ráten-ni a megfelelő PDF oldalra mutató hiperhivat-kozást.

Metaadatok, bibliográfiai információk

- Metaadatok és bibliográfiai leírások tekintetében rosszul áll a Digitális Múzeumi Könyvtár, ami egy könyvtár esetén elég furcsa. A honlap fejlécében csak egy <TITLE>Múzeumi Kiadványok</TITLE> sor van, ami már a negyedik névváriációja ennek a szolgáltatásnak. Az egyes PDF fájlokban is csak a Title sor van kitöltve, mely a publikáció eredeti forrását tartalmazza (15. ábra) És nincs nyoma annak sem, hogy átadnának valamilyen géppel olvasható metaadatot az országos vagy az európai keresőknek, így ez az értékes digitális gyűjtemény kívülről láthatatlan marad.

15. ábra A PDF oldalak megjelenítő ablaka navigációs gombokkal és a fájl metaadataival

- A szemmel látható bibliográfiai adatok sem elég részletesek, többnyire csak az alapinformációkra szorítkoznak, például: „Bányáskönyv (Salgótarján, 2000)”, ami a kiadvány azonosításához elegendő lehet, de irodalomjegyzékben való hivatkozáshoz nem biztos, hogy elégséges. Legalább annyit meg kellene oldani, hogy az egyes kiadványok mellé tett gombbal át lehessen menni valamelyik OPAC-ba vagy az MNB webes felületére, ahol megtalálható a könyv teljes és szabványos leírása. Az pedig külön gond, hogy az oldalakra felszabdalt cikkrészletek lementés vagy ki nyomtatás után azonosíthatatlanná válnak, mert az adataik a PDF fájlokon kívül, a felső frame-ben voltak, ami nem őrződik meg. Ezen a prob-

lémán a képek „vízjelezésével” lehetne segíteni, vagyis minden oldalképre rátenni a kiadvány és a cikk adatait is, ha az eredeti nyomtatott kiadás oldalfejlécében ezek az információk nem szerepelnek.

Beérkezett: 2009. VII. 8-án.

Drótos László

az Országos Széchényi Könyvtár
Magyar Elektronikus Könyvtár
Osztályán főkönyvtáros.
A Magyar Elektronikus Könyvtárért
Egyesület elnökségi tagja.
E-mail: mekdl@iif.hu

Kőrös Kata

a Petőfi Irodalmi Múzeum
könyvtárosa.
E-mail: korosk@pim.hu

Ternai Zita

könyvtári informatikus.
E-mail: zita-6@freemail.hu

Vook: e-könyvek videókkal

Az e-könyvek gyakran alig különböznek a nyomtatott társaiktól. Ezen a megoldáson akart változtatni valami újdonsággal a Simon & Schuster. A kiadó elhatározta, hogy ezeket az alkotásokat igazán multimédiássá teszi azáltal, hogy kisfilmeket mellékel hozzájuk. A vookok nem csak egyszerűen digitalizált és így elérhetővé tett nyomtatott alkotások, hanem videókkal kiegészített igazi multimédiás művek a számítógép-, illetve az iPhone-tulajdonosok számára.

A vállalat az új fajta termékeket vookoknak nevezte el, a mozaikszó a video és a book szavak ötvözéséből született meg. Jelenleg négy ilyen kiadvány kapható, egy szépségtanácsadással foglalkozó és egy fitnessmű, valamint két regény. Két verzióban férhetők hozzá. Az első változatok a weben, a böngésző segítségével tekinthetők meg, illetve olvashatók, míg a másik lehetőség, hogy a felhasználó a mobil készülékén (iPhone, iPod) tekinti meg őket. Előbbi kiadások 7, utóbbiak 5 dollárba kerülnek.

/Sg.hu Hírlevél, 2009. október 6., <http://www.sg.hu/>

(SzP)